

VAN HET GEZIN

WIE ZORGT VOOR ONZE KINDEREN?

SIMON GHIOTTO

LANNOO
CAMPUS | ITINERA

D/2016/45/204 – ISBN 978 94 014 3610 6 – NUR 805

Vormgeving binnenwerk: Stefaan Verboven | LetterLust
Vormgeving omslag: Gert Degrande | De Witlofcompagnie

© Simon Ghiotto & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2016.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden
en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie,
microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasmestraat 179 bus 101
3001 Leuven
België

www.lannoocampus.be

**Kinderen zijn onze
meest waardevolle
natuurlijke rijkdom.**

– Herbert Hoover

WOORD VOORAF

Het gezin is de hoeksteen van de samenleving, aldus de universele wijsheid. Maar de impact van gezinnen gaat veel verder dan de banden van bloed, affectie en gedeelde waarden. We weten uit onderzoek dat de ‘vormende jaren’ van kinderen een heel leven lang doorwegen en hun positie als volwassenen in economie, arbeidsmarkt en zelfs in het eigen gezin sterk beïnvloeden. We kunnen objectiveren hoe bepaalde persoonlijke karakteristieken en kenmerken zeer bevorderlijk of juist zeer problematisch zijn voor de succesvolle participatie in economie en samenleving. We begrijpen de cruciale rol van gezinnen in de ontwikkeling van die gedragskenmerken en cognitieve vaardigheden.

Het leven is geen ijzeren wet, maar uitgedrukt in kansen weten we dus steeds meer wat kansen maakt en wat kansen afbreekt. En we beseffen daarin steeds meer de doorslaggevende rol van het gezin als haven van de kindertijd en van de vroege adolescentie.

9

Tegenover die wetenschappelijke inzichten staan bovendien sterke economische en sociologische realiteiten, die Itinera elders heeft ontwikkeld.¹ De evolutie naar een kennis- en diensteneconomie, gedragen en/of doorkruist door globalisering en technologische innovatie, heeft ons het tijdperk van het Menskapitalisme opgeleverd. Algemeen en structureel staan economie en arbeid dichter op menselijk talent en op menselijke vaardigheden dan ooit tevoren. Er is nog nooit een betere tijd geweest voor mensen met een speciaal talent of een goede opleiding. Tegelijkertijd is er nog nooit een slechtere tijd geweest voor mensen met ‘gewone’ talenten of een opleiding die slecht aansluit op de arbeidsrealiteit van vandaag.

Het tijdperk van Menskapitalisme is ook dat van de superdiversiteit in onze samenleving. Sociologisch en cultureel is de verscheidenheid nog nooit zo groot geweest. Die verscheidenheid vertaalt zich ook in gezinsongelijkheden en opvoedingsongelijkheden die steeds meer tot groepsongelijkheden in de samenleving leiden. Er zijn brede sporen van sociologische en culturele ongelijkheid, met wortels in de gezinsrealiteit, die parallel lopen met de sporen van economische ongelijkheid: ze veroorzaken, versterken, voeden en onderhouden elkaar.

1 De Vos, M. (2015). *Ongelijk maar fair*. Tiel: LannooCampus.

Tegen de gecombineerde achtergrond van Menskapitalisme en superdiversiteit, en gelet op zijn doorslaggevende impact, is het gezin dus belangrijker dan ooit voor het bevorderen van een inclusieve samenleving met algemene vooruitgang in welvaart en welzijn. De realiteit van grote gezinsdiversiteit maakt daarbij gezinsbeleid tot een evidente prioriteit van het sociaal beleid. In het geheel van de sociale welvaartsstaat zal gezinsbeleid in de 21ste eeuw een veel belangrijkere plaats innemen dan in de 20ste eeuw. Meer en beter gezinsbeleid is een deel van het antwoord op de grote problematiek van sociologische stratificatie en economische ongelijkheid in onze hedendaagse samenleving.

10 Door te focussen op gezinsbeleid zullen we veel problemen van achterstelling stroomafwaarts in onderwijs, economie en op de arbeidsmarkt kunnen vermijden. Door in te zetten op het gezin zullen we als samenleving de diversiteit kunnen omarmen, vieren en benutten, in plaats van ze te ondergaan. Door het gezin ook als hoeksteen van het beleid te nemen, zullen we ons kansenbeleid bevorderen en de verantwoordelijkheid van ouders, scholen en buurten definiëren.

Voor deze grote maatschappelijke uitdagingen biedt het voorliggende boek zowel informatie als inspiratie. Het is gebaseerd op een brede doorlichting van de beschikbare nationale en internationale wetenschappelijke literatuur. Het past de wetenschappelijke inzichten toe in een duidelijk referentiekader dat doelstellingen en verantwoordelijkheden helder stelt. Het hanteert dat referentiekader voor het bepalen van duidelijke strategische doelstellingen voor het gezinsbeleid in elke regio van het land, inclusief nieuwe rollen voor de historische stakeholders.

Het grote debat over de toekomstprioriteiten in sociaal beleid is hiermee geopend. Sociaal beleid is geen doel op zich, maar een middel dat een algemeen samenlevingsdoel dient. Welnu, er is geen potenter middel dan het gezin. Hoog tijd om daarop in te zetten. Daarvoor is dit boek een *must read*.

Prof. dr. Marc De Vos
Directeur Itinera

INHOUD

Woord vooraf	7
Inleiding	15
1. Gezinsbeleid voor de 21ste eeuw	21
Aanleiding: de staats hervorming	23
Drie structurele redenen voor verandering	23
Bezinnen voor we beginnen	26
Inclusiviteit	30
Verantwoordelijkheid	37
Empowerment	39
Naast kwantiteit, ook kwaliteit	43
2. Van 'ouderschapsverlof' naar de familierekening	47
Wat is ouderschapsverlof?	49
Effecten van ouderschapsverlof	51
De familierekening: ouderschapsverlof als korf	53
Na arbeidsonderbreking, aangepaste arbeid	60
Aanvullende vergoeding op de familierekening	63
3. Het gezinscentrum als geïntegreerde dienstverlening	65
Doelstellingen van het gezinscentrum	67
Lokale sturing, centrale strategie en kwaliteitsnormen	69
Inclusieve dienstverlening voor het gezin	74
Online dienstverlening	76
Dienstverlening binnen het gezinscentrum	77
Actor én motor van gezinsbeleid	88
De Brede School	89
Financiering van preventieve dienstverlening	91

4. Van kinder‘opvang’ naar voorschoolse educatie en zorg	97
Kinderopvang in België: wat en waarom?	99
Een inclusieve samenleving, ook in de kinderopvang	103
Kwaliteit in voorschools onderwijs en zorg	105
De rol van de overheid in voorschoolse educatie en zorg	108
Wat kan de wachtlijsten (eindelijk) wegwerken?	111
De rol van werkgevers	114
Buitenschoolse opvang voor schoolgaande kinderen	116
Uitstapje naar de kleuterschool	117
5. Van kinderbijslag naar ondersteuning, en van fondsen naar familieloketten	121
Kinderbijslag en de zesde staats hervorming	123
De hervorming van kinderbijslag	124
Fiscalisering van de kinderbijslag	126
Uitbetaling van de kinderbijslag	127
Selectiviteit of universaliteit?	131
Grote gezinnen, wie krijgt de factuur?	132
De leeftijdsbijslag	133
De geboortepremie: meer dan enkel kraamgeld	133
Een sterker progressief universalisme	135
Innovatieve ondersteuning voor gezinnen	138
Uitleiding	141
Dankwoord	151
Eindnoten	153
Referentielijst	161

INLEIDING

Gezinsbeleid is een breed domein van beleidsvoering waar vrijwel elke burger mee in contact zal komen, eerst als kind en later als ouder. De kindertijd legt de basis voor het latere leven; het bepaalt de fysieke, cognitieve en socio-emotionele ontwikkeling die de hele levensloop zal sturen. Een performant gezinsbeleid is dus geenszins een luxe.

Het gezinsbeleid van vandaag – voor zover de huidige mengelmoes onder een enkele noemer kan vallen – laat echter te wensen over. Het is gegroeid uit beleidsdomeinen zoals gezondheidszorg of arbeidsmarktbeleid, maar deze organische evolutie heeft de versplintering van bevoegdheden in de hand gewerkt. De typisch Belgische ‘koterijen’ zijn een goede illustratie voor het huidige gezinsbeleid. Wat een stevige fundering moet zijn voor volwaardige maatschappelijke participatie van ouder en kind, heeft meer weg van een huis waar over de jaren heen steeds is bijgebouwd. Op zich zijn er telkens verantwoorde keuzes gemaakt in de toenmalige context, maar de eenvormigheid en samenhang zijn lang verloren. Dit zorgt voor een inefficiënt, log beleid met puzzelstukken die niet in elkaar passen. Daarnaast richt het debat zich tot hervormingen van het middel, terwijl de oorspronkelijke doelstellingen van gezinsbeleid zoals die in de late negentiende en vroege twintigste eeuw zijn geformuleerd allang achterhaald zijn.

17

Samen met de maatschappelijke evoluties van de laatste decennia resulteert dit gegeven in een wankele ondersteuning voor ouders en beknotte kansen voor kinderen. Ouderschapsverlof wordt niet opgenomen, of niet opgenomen zoals ouders dat wensen. Wie beroep wil doen op ondersteunende dienstverlening voor gezinnen heeft vele opties, maar ook een doolhof om daarnaartoe te navigeren. Kinderopvang kent ellenlange wachtlijsten en kinderbijslag heeft slechts een beperkte gerichte ondersteuning. Gezinnen in armoede lopen aanvullende ondersteuning mis, omdat ze er volgens de huidige regels geen aanspraak op kunnen maken of omdat ze door de bomen het bos niet meer zien en geen gebruikmaken van ondersteuning waar ze recht op hebben.

Dit boek biedt daarom een nodig alternatief voor de bestaande versplintering. Het bespreekt de vier voornaamste takken van gezinsbeleid, met het oog op een geïntegreerd geheel geschikt voor de moderne maatschappij. Zeker nu de kinderbijslag ook naar de deelstaten is overgegaan, ligt hier een kans op een holistisch geheel van beleidsmaatregelen die de naam ‘gezinsbeleid’ werkelijk waard zijn. Dit zal de welvaart en het welzijn van zowel de gezinnen als van de bevolking als geheel

bevorderen. We gaan geen taboes uit de weg en sparen geen heilige huisjes, maar evenmin is hervormen een doel op zich. Dit boek ambieert niet het finale woord te presenteren over gezinsbeleid, maar zal met beleidsduiding en -aanbevelingen een aanzet geven voor het politiek en maatschappelijk debat.

18

Slecht gezinsbeleid is een gemiste kans; goed gezinsbeleid is een springplank die decennialang zal renderen. Door stroomopwaarts de problemen aan de bron en op maat van het gezin aan te pakken, wordt het latere – en duurder – sociale vangnet ontlast. De rode draad van dit boek zal bestaan uit een delicaat evenwicht tussen inclusie, empowerment en verantwoordelijkheid – alles binnen de koepel van het progressief universalisme. Dit houdt in dat een brede universele ondersteuning vele gezinnen al voldoende zal helpen, onder meer door het in staat stellen en faciliteren van eigen keuzes. Ondersteuning op maat betekent echter ook de kans bieden aan gezinnen die meer ondersteuning nodig hebben om volwaardig te kunnen participeren aan onze maatschappij langsheen een versterkte selectiviteit. Daarbij mag men de eigen verantwoordelijkheid van het actief burgerschap niet uit het oog verliezen. Er schuilt een enorm potentieel in digitalisering en technologische evoluties, niet enkel voor nieuwe ondersteuningsvormen, maar ook het stroomlijnen van de bestaande.

Het eerste hoofdstuk kadert het bestaande en toekomstige gezinsbeleid, in de maatschappij van de 21ste eeuw. Het benadrukt de waardendriehoek van inclusie, empowerment en verantwoordelijkheid en hoe deze in de actieve welvaartsstaat geconcretiseerd worden. De rol van de actoren van gezinsbeleid; de maatschappij, de overheid, maar vooral de ouders, wordt verduidelijkt.

Het tweede hoofdstuk bespreekt ouderschapsverlof; de enige grote bouwsteen van gezinsbeleid die zich nog op federaal niveau bevindt. De bestaande, soms rigide, vormen van ouderschapsverlof vloeien samen tot een geheel aan arbeidsonderbreking waar beide ouders uit kunnen putten en waarbij keuzevrijheid centraal staat. Zo kan elk gezin het opnemen zoals dit het beste past voor hun persoonlijke situatie.

Er bestaat reeds veel, vaak zeer degelijke, dienstverlening voor gezinnen, zowel naar opvoedingsondersteuning toe als op medisch of sociaal-cultureel vlak. Het probleem is niet zozeer welke diensten beschikbaar zijn, maar hoe en waar. Geïntegreerd gezinsbeleid wordt hier zeer concreet, met in het derde hoofdstuk een gezinscentrum dat de veelal bestaande actoren samenbrengt onder een enkel

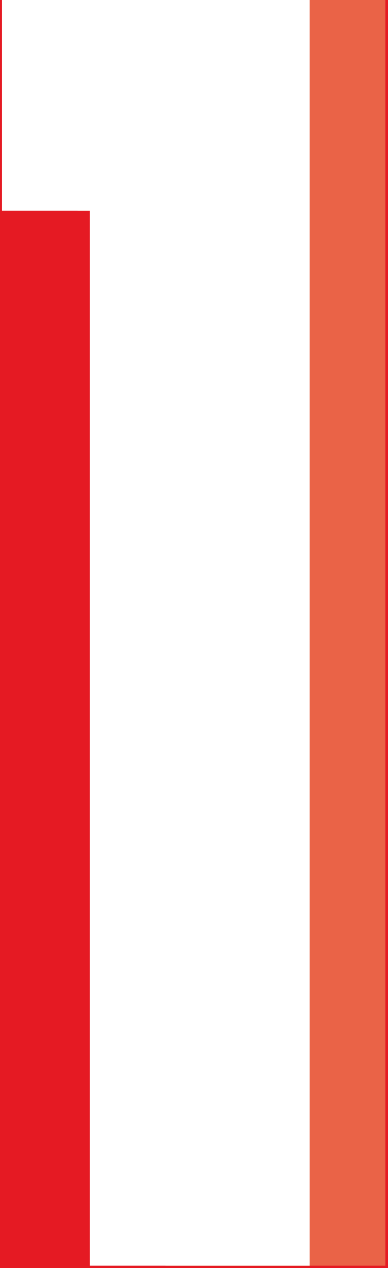
dak. Dit laat toe multidimensionale uitdagingen op een multidisciplinaire wijze te beantwoorden, en versoepelt de toegankelijkheid voor gezinnen.

Hoofdstuk 4 handelt over kinderopvang, of beter gezegd voorschoolse educatie en zorg. Vandaag houdt dit meer in dan enkel kinderen veilig bewaren tot hun ouders terugkomen van het veld of de fabriek. Het is een voorloper van onderwijs, die kinderen reeds op vroege leeftijd – in een aangepaste vorm – stimuleert. Nochtans maken net die bevolkingsgroepen die er enorm bij zouden baten er maar weinig gebruik van. Ondanks herhaalde hervormingen ligt het landschap van kinderopvang er verwarrend bij, met zowel voor ouders als voor voorzieningen gefragmenteerde ondersteuning waar niet iedereen van kan genieten. Een kinderopvangvoucher die dit geheel integreert, bevordert efficiëntie en transparantie voor beide partijen. Dit zal aanzetten tot zorgondernemerschap waarin ook de niet-publieke sector een rol kan spelen.

19

Het boek eindigt met een hoofdstuk over de misschien wel meest actuele en tegelijk meest achterhaalde tak van gezinsbeleid: het kinderbijslagstelsel. In de wereld van digitalisering en automatisering is geen toekomst voor gesubsidieerde cash-automaten die niets anders mogen zijn dan een doorgeefluik voor de overheid. Dit was vroeger noodzakelijk om het geld bij de gezinnen te krijgen, maar een historische verdienste is geen basis voor huidige beleidsvoering. De expertise die vervlochten zit in kinderbijslagfondsen kan wel aangewend worden als de fondsen kunnen – en vooral mogen – uitgroeien tot brede dienstverleners voor het gezin. Ook de kinderbijslag zelf moet doelgerichter, met het verscherpen en uitdiepen van de selectiviteit. Nu zijn er te veel middelen die niet bij gezinnen die er behoefte aan hebben terechtkomen, en te veel van die gezinnen die te weinig of zelfs geen aanvullende ondersteuning krijgen. Ook de geboortepremie kan anders, en vooral beter.

De uitdagingen voor deze hervormingen zijn substantieel, en het wordt ongetwijfeld een werk van lange adem. De kosten – en verloren opbrengsten – op zowel maatschappelijk als financieel vlak laten ons echter niet toe het probleem nog langer te negeren. De toekomst van gezinsbeleid begint vandaag.

**GEZINSBELEID
VOOR DE
21STE EEUW**

